

in usodnejšo dimenzijo — z nadstropnostjo pripovedi in slikovitostjo prizorišča. Razosebljanje se dogaja na otoku z gestapovskimi taborišči, kjer individualnost razbijajo s »samokritičnimi« nastopi in neprestanim zaslíševanjem. Usodnosti takšnih deformacij Zidar ne vidi samo v nacističnem režimu, temveč v slehernem totalitarnem prizadevanju, naj bodo to ljudje ali kibernetični stroji. In možnosti za takšno razločevanje je dejansko vsak dan več. Zato gestapovski primer ne ostaja literarni simbol, temveč znak na čelu človeštva.

Dejstvo, da je pričujoča knjiga nekak »succus« avtorjevega odnosa do sveta, je seveda pripeljalo do tega, da je v knjigi razgaljena osebna človekova tragedija, ki nastaja ob preseganju danega sveta. Pisatelj vselej hoče svet, ki ga prepozna, tudi presegati. Zidar je to poskusil z obsojanjem — to pa ni nič drugega kakor moraliziranje. Da avtor ni mogel do kraja vztrajati v razkrievanju in odpiranju, seveda ni kriv sam. Pri takšnih temeljnih oznakah osebnega — človeškega odnosa do sveta je seveda nujno srečanje osebe, človeka s svetom, v tem srečanju pa se človek izkaže kot muha in svet kot betonski zid. Ko je Zidar storil ta korak (da se je odločil za obsodbo) je v bistvu razkril vse. Razkril je tisto osnovno nemoč, ki nastane ob spoprijemanju s svetom, tisto bistveno nespoznatnost in iracionalnost sveta, nesmisel morale in nesmisel lastnega afrontnega odnosa do sveta. In verjetno, da preokret v razkritje lastne nemoči ni nastal po naključju, temveč ga pogojuje okolje, ki je v njem nastal.

Z razkritjem lastne nemoči se začenja smrtni muhin let, začenja se Sizifovo popotovanje v metafizičnem svetu polarnih razmerij, začenja se dolgega dneva potovanje v noč. Pisatelj sleherni trenutek ostaja na svojem moralnem položaju, vendar se prav tako vselej izkaže kot nemožnost. In vendar druge možnosti ni kot te. Človek mora ostati v svetu in svet mora ostati nasproti človeku. Napačno bi ravnali, če bi Zidarja obsojali zaradi romantične pozicije, to je pozicija, ki ne more biti drugačna. Naj bo pripoved takšna, da se v njej nekaj »zgodí« ali pa se samo »dogaja« — oboje obstaja znotraj metafizičnih struktur, oboje ostaja manipulacija. In je odrekanje sodobne filozofske misli razsvetljenstvu in manipulaciji v bistvu samo — razsvetljenje in formalno odrekanje. Zidarjeva resnica o svetu prej ko slej ostaja razkrievanje človeške golote in nemoči.

Dimitrij Rupel

NADA KRAIGHER, ZAČARANI KROG. Verjetno je res, da v kulturnem svetu zahtevo po nečem določajo človekove nujne potrebe, brez katerih bi človekova dejavnost utegnila biti kakorkoli omejena, to pa bi seveda pomenilo, da bi bile njegove možnosti samouresničevanja ogrožene. K zadovoljevanju teh potreb najprej nedvomno sodi osebna in duhovna svoboda, ki odločilno pogojuje, tj. omogoča lastno odločanje za materialne ali duhovne cilje. Dvajseto stoletje ta prvi osnovni pogoj — svobodo — vsaj večidel po svetu jasno deklarira, čeprav je seveda po drugi strani vprašanje, koliko se podobne izjave v praksi uresničujejo, pa naj gre pri tem za črnsko vprašanje, bodisi — kakor imamo opravka v pričujoči knjigi Nade Kraigherjeve *Začarani krog** — ali pa za vprašanje ženske emancipacije. Kraigherjeva je ves problem prenesla iz tradicionalnega ekonomskega žarišča bliže sodobnosti, se pravi v duhovno sfero ženskega boja za enakopravnost. Glavna junakinja, žena priznanega kiparja,

* Nada Kraigher, *Začarani krog*. Založba Mladinska knjiga 1965.

se v zakonu v odnosu do svojega moškega partnerja nenadoma mora odreči svojim študijam ter vsem postranskim dejavnostim, ki so se poprej bolj ali manj skladale z njeno boemsko, toda resnično naravo; spremenjeni način življenja ji vsiljuje tudi nova opravila in nove smotre, ki pa so uokvirjeni izključno med gospodinjske dolžnosti in tradicionalne kanale družinskega življenja. S svojim histeričnim uporom, ki kdaj pa kdaj stresa družinsko ladjo, se želi znebiti neke od rojstva dane konvencije, ki njenim dejanjem odreka pravico do svobodne aktivnosti, pa tudi do »vsake izvirne misli in tveganih poskusov«. Polno afirmacijo žene vidi v nekakšni višji svobodi, v »spremembi sveta v temeljih« ter v zmagi nad »moško avtoriteto.«

K takšni idejni podobi kajpada ne bi imeli skoraj ničesar pripomniti, vendar ne moremo ostati neprizadeti, kakor hitro se zagledamo v psihološki svet glavne junakinje, saj v njenem ravnanju ni mogoče najti skoraj ničesar, kar bi dejansko bilo zastrto oziroma se spričo nesvobode ne moglo uresničevati — avtorica namreč nikjer ne pove, kje so tiste izvirne misli in tvegani poskusi, ki bi jih moška »avtoriteta« ne priznavala ali pa jih sploh onemogočala. Za glavno junakinjo je znano le, da je strastna sufražetka, nič pa ni pojasnjeno, na podlagi česa se je zbudila v njej takšna dejavnost. Dvomljivo je, da bi jo opravičevala zgolj minimalna vezanost na družino, za katero je vendar ugotovljeno, da je njen nastanek v toku zgodovine pomenil za človeštvo edinole pridobitev. Poglavitni notranji spor te junakinje, ki bi vseskozi moral biti vozlišče odločitev in dejanj, je potemtakem nezadostno utemeljen, kar je pač eden od poglavitnih vzrokov, da razdor zakonske zveze na koncu knjige ni prepričljiv.

Kar se tiče pripovedi, je treba zapisati, da ne presega izražanj na tradicionalni povprečni ravni; nemara se nad njo dviga edinole začetek, ki bravca pritegne s svojo živahnostjo in neposrednostjo; žal ta zagnanost kaj kmalu splahni, saj avtorica pogosto niti ne pripoveduje v pravem smislu besede, marveč samo poroča. Večina od epizod zatorej ne zaživi, stranske osebe pa morda le z izjemo Sabija in Saše ostajajo neizrazite. Kajpada je temu vzrok tudi okoliščina, da je njihova motivacija skoraj zmerom vpeta med erotične vezi, ki verjetno ne morejo biti popolna slika človeške usode; tudi uresničevati se verjetno izključno z njimi ni mogoče.

Jože Horvat

GLASBA

KRSTNI IZVEDBI DVEH RAMOVŠEVIH SKLADB. Pri skladatelju Primožu Ramovšu smo vajeni bogate vsakoletne bere v njegovem plodnem ustvarjanju. Letošnja koncertna sezona je prinesla — poleg nekaj komornih in solističnih del — tudi dve orkestralni noviteti: Profile za veliki orkester in Transformacije za dve violi in 10 godal. Obe deli je krstil dirigent Samo Hubad z orkestrom Slovenske filharmonije.*

Deli sta že po zasedbi povsem različni — saj gre pri Profilih za obsežno skladbo za veliki simfonični orkester, medtem ko so Transformacije zasnovane

* Profili na koncertu 20. decembra 1965, Transformacije pa 17. februarja 1966 s solistoma Srečkom Zalokarjem in Pavletom Škabarjem.